

3. Теорія та методика підготовки майбутнього вчителя до керівництва учнівськими музичними колективами : Автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Л.І. Паньків; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 19 с.

4. Теплов Б.М. Психология музыкальных способностей // Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. – Т. 1. – М.: 1985. – 215 с. 5. Учебно-методическое пособие по хоровому дирижированию для специальности 050130 Музыкальное образование.— Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. пед. ин-та, 2004.— 87 с.

В работе раскрыты основные проблемы подготовки будущих учителей музыкального искусства, обозначены трудности, с которыми сталкиваются начинающие педагоги при работе с детскими хоровыми коллективами, вокальными ансамблями.

Ключевые слова: детский хор, учитель музыки, профессиональное образование, хоровое дирижирование.

The author of the article examines the problems of training of a future teachers of music, defines the difficulties which teachers beginners face in the work with children's choirs, vocal ensembles.

Keywords: children's choir, a music teacher, professional education, choral conducting.

Юнда В. В. – викладач кафедри співів і диригування Інституту культури і мистецтв ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Л. М. Сбітнева

УДК: 37(091) (100): 27-021.67

МІСЦЕ ЛЮДИНИ ЯК ОСОБИСТОСТІ В ХРИСТИЯНСЬКІЙ ДОКЛАСИЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

І. О. Яковенко

У статті висвітлено основні етапи становлення докласичної християнської педагогіки. Визначено цементуюче ядро морального виховання – біблійну мудрість.

Ключові слова: Біблія, Старий та Новий Завіт, християнство, мораль, духовність.

Моральне виховання як складова цілісного освітньо-виховного процесу турбувала наших предків з давніх часів. Розробці цього питання

присвятили праці великі гуманісти педагогічної думки: Іоан Златоуст, Володимир Мономах, Петро Могила, Григорій Сковорода, Костянтин Ушинський, Іван Огієнко, Софія Русова, Григорій Ващенко, Володимир Сухомлинський та інші.

На сьогодні у зв'язку з важкою економічною і політичною ситуацією, відбувся духовний занепад виховного процесу. Серед населення різко погіршується моральність, пригнічується почуття обов'язку, відчувається брак специфічно людських характеристик: доброти, турботи про ближнього, співчуття, віри в світле майбутнє. Тому необхідною умовою виходу з кризової ситуації є звернення до християнської педагогіки – основи моральності, що вміщує в собі досвід виховної системи всього християнського світу, який базується на трьох постулатах: вірі, надії та любові, які трансформуючись у свідомості особистості стають непохитним джерелом благочестя та надії.

Історія дослідження цього питання наведена у працях іноземних та вітчизняних науковців: Г. Сковороди, Я. Коменського, К. Ушинського, М. Грушевського, І. Огієнка, С. Русової, Б. Зеньківського, Г. Ващенка, В. Сухомлинського та інших.

Над проблемою формування духовності сучасної людини працюють науковці: А. Богущ, Б. Братусь, І. Бех, О. Вишневський, В. Зінченко, Т. Ружевиц, О. Сухомлинська.

Справжню скарбницю в царині цього питання становлять праці: В. Карагодіна, В. Оржеховської, О. Репецької, Т. Саннікової, Т. Тхоржевської.

Мета статті полягає у висвітленні етапів розвитку докласичної християнської педагогіки.

Коріння даного питання сягають у глибоку давнину, в часи перших християн, коли головною книгою морального виховання і духовного вдосконалення була Біблія. З цього приводу А. Вихрущ та В. Карагодін справедливо зазначають: «Специфіка концепції морального виховання у біблійній традиції (під останньою розуміємо і Біблію і твори отців церкви, які з нею генетично пов'язані) визначається тим моментом, що висока моральність – це єдина мета як старозавітної, так і новозавітної педагогічної думки»[4, с. 11]. Дійсно, постулати цієї великої книги вміщують в собі правила поведінки в суспільстві, орієнтацію на добро і справедливість, самовдосконалення, становлять моральний фундамент для побудови високодуховної особистості.

З Біблії людина дізнається про духовний світ, триєдину сутність такого поняття, як “дух–душа–тіло”, про Бога, який є всесуща любов. Він створив людину за своїм образом і подобою, віддавши в її повне володіння весь світ, всі багатства землі, плоди своєї праці. «І сказав Бог: Створімо людину за образом нашим, за подобою Нашою, і хай панує над морською рибою, і над птаством небесним, і над худобою, і над усею землею, і над усім плазуючим, що плазує по землі»[Бут., 1:26]. Всевишній повністю довіряв людині, адже дозволяв споживати і використовувати плоди своєї праці. Дбаючи про неї як про своє дитя, повчав її лагідно, без примусу і перевірки: «І наказав Господь Бог Адамові, кажучи: із кожного дерева в раю ти можеш їсти. Але з дерева знання добра і зла не їж від нього, бо вдень їди твоєї від нього ти напевно вмреш!»[Бут., 2:24]. В цих словах криється глибокий філософський підтекст. Тут не йдеться про буквальну, фізичну смерть, а мається на увазі смерть духовна. Слова іншого біблійного персонажу доводять попереднє твердження, що не фізичну смерть прийме людина, яка скуштує заборонений плід: «І сказав змії до жінки: Умерти не вмрете!»[Бут., 3:4]. Адже від свого створення людина була доброю і не знала зла, бо була створена за образом і подобою Божою. З вищезазначеного можна зробити висновок, що, знаючи про можливі негативні наслідки, Всевишній залишає перед людиною вибір, нехтуючи її свободою.

Високий гуманізм і всепереможна сила любові перебуває у Бозі. Навіть, коли порушено його заборону, скоєно гріх, Творець говорить: «Ось став чоловік, немов один із Нас, щоб знати добро і зло»[Бут., 3:22]. Намагання вберегти своє творіння від гріха виявилось марним, але й тут людина не може знайти гнівливого осуду скоєному. Перед нею лише відкриваються моральні повчання, настанови, які будуть необхідні при подальшому існуванні людини, створінні, в якому поєдналися два начала – всеосяжна сила добра і гріховність зла: «Отож, коли ти добре робитимеш, то підіймеш обличчя своє, а коли недобре, то в дверях гріх підстерігає. І до тебе його пожадання, а ти мусиш над ним панувати»[Бут., 4:7].

Важливість виховного процесу червоною лінією пронизує весь Старий та Новий Завіт. Господь наскільки любив людину, що не пошкодував сина Свого Ісуса Христа, щоб люди очистилися від гріхів і зрозуміли сенс самовдосконалення. З цього приводу А. Вихрущ та

В. Карагодін, посилаючись на ці твори, писали: «Самовдосконалення – це обов’язок кожної особистості...» [4, с. 13]. В Новому Завіті вміщена велика кількість настанов для самовдосконалення, плекання благочестивої християнської душі. Ісус Христос вчить нас: «І чого в оці брата свого ти заскалку бачиш, колоди ж у власному оці не чуєш?» [Мт., 7:3]. Великий учитель показує нам справжню суть внутрішнього споглядання, розуміння свого єства, пороків та намірів: «Лицеміре, вийми перше колоду із власного ока, а потім побачиш, як вийняти заскалку з ока брата твого» [Мт., 7:5]. Цей вислів пережив століття і є актуальним на сьогоднішній момент. Вияв такої неетичної поведінки яскраво представлений в пресі та на телеекранах, які диктують і нав’язують молоді манеру спілкування, перекручені ідеали й цінності.

Як же змінити сьогоднішня, який шлях обрати для зцілення народу? Відповідь на це питання можна знайти в Новому Завіті: «Візьміть на себе ярмо Моє, і навчіться від Мене, бо я тихий і серцем покірливий, і знайдете спокій душам своїм. Бож ярмо Моє любе, а тягар Мій легкий!» [Мт., 11:29,30]. Проаналізувавши даний вислів, дехто може зауважити, що потрібно бути лише тихим і покірливим; і завдяки цьому можна досягнути Царства Небесного. Цей вислів не можна розуміти буквально, адже в стародавні часи лексеми «тихий» і «покірливий» позначали самозаглиблення, розуміння власних помилок і покірність при їх виправленні. Тобто тільки та людина зможе легко і з радістю жити на світі, яка навчиться здійснювати самоконтроль і не допускати виходу негативних емоцій, проявів поганих вчинків.

Цей незмінний досвід моральності і плекання християнської душі був широко представлений у працях святих отців (патристиці). Діти, відвідуючи церкву, слухаючи проповідь, беручи участь у молитвах, таїнствах Божих, вчилися етичній культурі та духовному вдосконаленню. Адже проповіді святих отців як своєрідна сентенція моральних настанов, які базувалися на біблійній мудрості та Святому Письмі, розглядали виховний процес лише з етичної точки зору. Звичайно ж це не виключало з виховного процесу розумовий, естетичний і фізичний розвиток особистості. Ці всі складові об’єднувалися у єдину етичну виховну систему, панівну верхівку якої займала мораль. «Християнство ставить індивідуальну душу вище всього світу», – зазначав К. Ушинський [7, с. 431].

Прийшовши на територію Київської Русі, християнство стає панівною релігією у 988 році, перейнявши не тільки християнську віру, а й східну традицію. Витіснивши язичництво, яке до цього часу існувало на теренах Русі, християнство починає вплітатися в серця, побут і звичаї населення держави, створюючи нове християнство, в якому поєдналися християнські закони і національні обряди, звичаї нашого народу.

Після хрещення Русі виникає потреба в його поширенні і вкоріненні. Певне розв'язання цієї проблеми представлено у відомих творах цього періоду: «Повість временних літ», де автор не лише розповідає про бойові подвиги князів, а й наводить уроки моральності, розмірковуючи. А також праця «Повчання дітям» Володимира Мономаха, що стала перлиною народної мудрості і християнської любові. Володимир Мономах у своєму творі сформулював образ справжнього християнина: «Навчися з євангельським словом керуванню очима, утриманню язика, смиренню розуму, підпорядкуванню тіла, подавленню гніву, май думки чисті, побуджай себе на добрі справи, заради Господа» [5, с. 164]. Не оминула його увагу й така християнська чеснота, як милосердя: «убогих не забувайте, по можливості корміте, подавайте сиротам і вдівцю оправдуйте» [5, с. 167].

Подальшого розвитку проблема морального виховання набула у працях мислителів та вчителів наступних часів, серед яких: митрополит Іларіон, Кирило Туровський, Епіфаній Премудрий, Максим Грек. Також вагомий внесок становлять праці Інокентія Златоуста, котрий залишив величезну спадщину нащадкам, написавши дванадцять об'ємних томів, в яких головна увага автора скерована на моральне виховання. Не можна також оминути увагою фундаментальні праці авви Дорофея та Іоанна Ліствичника з приводу духовного самовдосконалення і моралізації особистості.

Наступний етап розвитку духовного виховання в Україні підростаючого покоління пов'язаний із братствами. Братства – це українсько-національні організації, які своїм корінням сягають ще XIV століття, але найактивніша діяльність припадає на XVI-XVII століття. Ці організації хотіли досягти головної мети – синкретично поєднати виховання і навчання на ґрунті православної віри і національної свідомості. Про це зазначив Ф. Тітов у праці «Стара вища освіта у київській Україні кінця XVI – початку XIX століття»: «Братські школи ставили перед собою головне завдання – надати дітям руського

народу виховання і освіти в душі православної віри і руської народності» (переклад наш. І.Я.) [6, с.26].

Могутнім поштовхом, який сколихнув увесь педагогічний процес і моральну складову в тому числі, було створення під патронатством Петра Могили Києво-Могилянської колегії в 1632 році, яка згодом переросте в академію. З її стін вийшли видатні діячі науки, культури та церкви, які своєю діяльністю задавали ритм життя не лише Україні, а й Росії: Ігнатій Оксенович-Старушич, Інокентій Гізель, Іоаникій Галятовський, Епіфаній Славинецький, Симеон Полоцький та інші.

В стінах цього славетного закладу освіти вперше на теренах нашої держави розпочалося викладання етики, що було одним з розділів у філософському курсі. Серед багатой творчої спадщини професорів Києво-Могилянської академії поки що знайдено лише п'ять записів філософських курсів, що містять в собі розділи «Моральна філософія або Етика». Хронологічно їх можна розмістити у такому порядку: Феофан Прокопович – 1706-1709рр., Стефан Калиновський – 1729-1730рр., Ієронім Миткевич – 1733-1734рр. (розділу у архівних базах України ще не знайдено), Сільвестр Кялябка – 1737-1739рр., Михайло Козачинський – 1743-1745рр., Георгій Кониський – 1749-1751 рр.

Розглядаючи цей період, ми не можемо залишити поза увагою постать колоса української культури – Григорія Савича Сковороду, філософа, мислителя, педагога. Творчість цієї особистості пронизана моральністю, християнським духом народу. Прочитаний ним курс лекцій в Харківському колегіумі «християнського добронравія» став основою його творів, серед яких: «Начальная дверь ко христианскому добронравию» та притча «Благородний Еродій». У своїй творчості письменник використав передові здобутки навчально-виховного процесу Києво-Могилянської академії, поєднавши його з надбаннями західної культури на ґрунті, важливе значення мали національні звичаї та традиції українського народу.

Наріжним каменем у фундаменті християнської педагогіки є козацька система виховання, яка вчить не лише загартовувати тіло та вправно володіти зброєю, але й не забувати про душу. Так характеризує Л. В. Артемова козацький виховний процес: «Хлопчиків учили Богу добре молитися, на коні реп'яхом сидіти, шаблею рубати і відбиватися, з рушниць гострозоро стріляти, списом добре колоти»[1, с. 135]. Отже, козацька педагогіка гартувала і тіло і душу, бо, як відомо, ця група

населення була дуже богобоязливою. Козаки часто виступали меценатами і допомагали церквам, закладам освіти.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що основи морального виховання й етичного благочестя були закладені ще в Біблії – Великій школі плекання душі, адже внутрішня суть людини є фундаментальною для християнської педагогіки. Передові здобутки біблійної мудрості були розтлумачені і широко розповсюджені завдяки патристиці. Святі отці в своїх проповідях пов'язували догмати Божі з сьогоденням, детально роз'яснюючи причини, що спонукають до виникнення гріха, наводили приклади з життя.

Широкого вияву набула етична думка в часи Київської Русі, коли на світ з'явилися твори: «Повість временних літ» та «Повчання дітям» Володимира Мономаха, які багато років були моральними правилами і нормами поведінки, базуючись на біблійній традиції.

Принципово новою ланкою в системі виховання були братства, які виступали за поєднання освіти і духовної культури на основі національної самобутності. Ці організації стали фундаментом для створення на території нашої держави вищого навчального закладу світового рівня – Києво-Могилянської академії, колиски людяності і доброти. Великий внесок в скарбницю християнської педагогіки зробила козацька система виховання, яка розвивала і тіло і душу, виховувала мужніх воїнів, захисників рідної землі. Отже, прослідкувавши поступальний рух вперед у християнській педагогіці докласичного періоду ми констатуємо факт, що всі системи виховання і навчання тогочасного світу базувалися на першооснові – біблійній мудрості.

Перспективами подальшого дослідження є розгляд етапів становлення класичної християнської педагогіки та педагогіки духовності.

Література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України: Підручник / Л.В.Артемова. – К.: Вид-во “Либідь”, 2006. – 424 с.
2. Біблія або книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту. – М.: 1989. – 1252 с.
3. Библия. – М.: Вид-во “ Библийское общество ”, 1993. – 1367 с.
4. Вихрущ А.В., Карагодін В.М., Тхоржевська Т.Д. Основи християнської педагогіки / А.В. Вихрущ, В.М. Карагодін, Т.Д. Тхоржевська. – Вид-во “Освіта”, 1999. – 166 с.

5. Мономах В. Поучение // Антология педагогической мысли древней Руси и Русского государства XIV–XVII вв. / Сост.: С.Д. Бабашин, Б.Н. Митюров. – М.: Из-во “Педагогика”, 1985. – 363 с.
6. Тітов Х. Стара вища освіта в Київській Україні 16 – поч. 19 в. / Хведір Тітов. – К.: Друкарня Української академії наук, 1924. – 432 с.
7. Ушинский К.Д. О нравственном элементе в русском воспитании / К.Д. Ушинский // Сочинения: В 11 т. – М.-Л.: Из-во “ Академии пед. наук РСФСР ”, – Т.2. – С. 425-489.

В статье рассматриваются основные этапы становления доклассической христианской педагогики. Определено цементирующее ядро нравственного воспитания – библейскую мудрость.

Ключевые слова: Библия, Ветхий и Новый Завет, христианство, мораль, духовность.

The article examines the main stages of pre-classical Christian teaching, defines cementitiouscore of moral education – biblical wisdom.

Key words: Bible, Old and New Testament, Christianity, morality, spirituality.

Яковенко І. О. – аспірантка кафедри педагогіки та методики викладання МДПУ імені Богдана Хмельницького (м. Мелітополь, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор завідувач кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти МДПУ ім. Б. Хмельницького Л. Ю. Москальова